

Преглед на законодателството по отношение на сексуалното насилие срещу деца в България и законовата уредба във връзка с транспониране на Конвенция на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие /Конвенцията Ланзароте/ и [Директива 2011/92/ЕС](#) на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 г. и [Директива 2012/29/ЕС](#) на Европейския парламент

Действащата правна и административна рамка регламентира няколко системи – съдебна, административна и система за закрила на детето, които действат едновременно и понякога паралелно, без да гарантират най-добрия интерес на детето и да отговорят на изискванията на международните стандарти в областта на детското правосъдие. Въпреки усилията на държавата, положени в посока на създаване на система за закрила на детето, през последните години, все още **липсва цялостен подход, който от една страна да гарантира единствено предприемане на мерки за закрила по отношение на деца и млади хора, пострадали от сексуално насилие, а от друга страна да осигурява реална подкрепа, реинтеграция и ресоциализация.**

Република България ратифицира най-важните правни инструменти- **Конвенцията на ООН за правата на детето**, още през 1991 г. .Като всеобщо приет набор от неподлежащи на преговаряне стандарти и задължения, Конвенцията за правата на децата предвижда защита и подкрепа на всички деца, включително тези пострадали от сексуално насилие. Стъпвайки на основните принципи за правата на детето, през 2000г. НС прие **Закон за закрила на детето**. А с ратифицирането през 2012 г. на **Конвенция на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие /Конвенцията Ланзароте/**, приета през 2007г. от Комитета на Министрите на Съвета на Европа, станахме част от държавите, които са непримирими към сексуална експлоатация и сексуално насилие на деца.

Противодействието и наказателното преследване на сексуалното насилие и на сексуалната експлоатация на деца, както и детската порнография са част от борбата с тежката и с организираната престъпност и са приоритет на всяка наказателна политика. Във връзка с това в националното ни законодателство е необходимо да бъдат въведени и впоследствие прилагани всички релевантни международноправни и европейски стандарти, които имат за цел повишаване ефективността на превенцията и борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография,като ключови са *Конвенция на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие /Конвенцията Ланзароте/*, включително и [Директива 2011/92/ЕС](#) на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 г. относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография и за замяна на Рамково решение 2004/68/ПВР на Съвета и [Директива 2012/29/ЕС](#) на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на [Рамково решение 2001/220/ПВР](#) на Съвета (ОВ, L 315/57 от 14 ноември 2012 г.).

Като част от процеса на хармонизирането на законодателството на Р. България в съответствие с принципите и разпоредбите на Конвенцията Ланзароте, и по-специално на Глава VI – „Материално наказателно право“, включващи разпоредбите от чл. 18 до чл.24, както и въвеждане в националното законодателство разпоредбите на [Директива 2011/92/ЕС](#), през 2015г. са предприети значими законови промени в [Наказателния кодекс](#) (НК). А през 2017г., в съответствие с [Директива 2011/99/ЕС](#) се приеха изменения и допълнения в [Наказателния кодекс \(НК\)](#) и в Наказателно-процесуалния кодекс ([НПК](#)), които обаче не доведоха до пълното трансформиране на Директивата.

[Директива 2011/92/ЕС](#) установява минимални правила за определянето на престъпленията и наказанията в областта на сексуалното насилие и сексуалната експлоатация на деца, детската порнография и установяването на контакт с деца за сексуални цели. С [Директивата](#) също така се въвеждат разпоредби с цел засилване на превенцията по отношение на тези престъпления и укрепване защитата на жертвите от тях. Така Директивата включва в съдържанието си разпоредби относно: дефиниции на понятията детска порнография, детска проституция и порнографско представление ([чл. 2](#)); дефиниране на: престъпленията, свързани със сексуално насилие ([чл. 3](#)), престъпленията, свързани със сексуална експлоатация ([чл. 4](#)); престъпленията, свързани с детска порнография ([чл. 5](#)); престъпленията, свързани с установяване на контакт с деца за сексуални цели ([чл. 6](#)); необходимостта от криминализиране на опита и съучастието при извършването им ([чл. 7](#)); сексуални действия по взаимно съгласие ([чл. 8](#)); лишаване от право на упражняване на професия или дейност при постановена присъда ([чл. 10](#)); мерки за конфискация и отнемане на средствата и облагите ([чл. 11](#)); отговорност и санкции за юридическите лица ([чл. 12](#) и [13](#)); отказ от наказателно преследване и неприлагане на наказание към жертвата ([чл. 14](#)); конкретни разпоредби относно разследването, наказателното преследване и мерките за защита на децата - жертви в хода на различните етапи на наказателния процес ([чл. 15](#), [16](#), [18](#) и [20](#)); необходимостта от обезщетяване на претърпените от пострадалите вреди и мерки за превенция на сексуалното насилие и на сексуалната експлоатация на деца, както и на детската порнография ([чл. 19](#), [21](#), [22](#), [23](#), [24](#) и [25](#)). Членове [3](#), [4](#), [5](#) и [6](#) от Директивата установяват също и конкретни изисквания към държавите членки относно размера на наказанието „лишаване от свобода“, както и в [чл. 9](#) се установяват квалифицирани състави на различните престъпни посегателства срещу деца.

Наказателното законодателство на Република България в частта относно борбата със сексуалното насилие и сексуалната експлоатация на деца е приведено единствено в съответствие с [Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие](#) (ратифицирана със закон от 41-ото Народно събрание на 2 ноември 2011 г. - ДВ, бр. 90 от 2011 г., издадена от Министерството на правосъдието - ДВ, бр. 33 от 2012 г., в сила за Република България от 1 април 2012 г.), наричана по-нататък „Конвенцията“.

[Директива 2011/92/ЕС](#) надгражда стандартите на Конвенцията Ланзароте, като част от нейните разпоредби са транспонирани в българското законодателство през 2015г., с

приемането на Закон за изменение и допълнение на **Наказателния кодекс** /ДВ, бр. 74 от 2015г./, най-съществените от които са:

- **чл. 16а**, като със създаването на новата ал. 2 се въвежда изискването на [чл. 14 от Директивата](#), за да се гарантира принципът „да се освобождават от наказателна отговорност или да не се налагат наказания на деца - жертви на сексуално насилие и сексуална експлоатация, заради участието им в престъпните дейности, които са били принудени да извършат като пряка последица“ от това им качество – т.е. от подлагането им на някое от действията, посочени в [член 4, параграфи 2, 3, 5 и 6](#) и [член 5, параграф 6](#) от Директивата.

- **чл. 93**, като се изменя **т. 28** „Порнографски материал“ и се създава нова **т. 29** „Порнографско представление“. Тези промени са пряко свързани с транспонирането на [Директива 2011/92/ЕС](#). По този начин се дава легално определение на порнографски материал в пълно съответствие с [чл. 2, буква „в“ от Директивата](#), както и се въвежда определение за „порнографско представление“ съобразно [чл. 2, буква „д“](#) от същата.

Приемат се изменения и допълнения в **Раздел VIII „Разврат“**, както следва:

- **чл. 149, ал. 2** (която придобива нова редакция), породени от необходимостта да бъде въведено изискването на [чл. 4, параграф 7 от Директивата](#) – когато блудството е извършено по отношение на лице, ненавършило 14-годишна възраст, което се занимава с проституция. На следващо място, със създаването на нова **т. 2 в ал. 4** се въвежда една от хипотезите на квалифициращото обстоятелство на [чл. 9, буква „а“ от Директивата](#), а именно случаите, когато престъплението е извършено спрямо дете в особено уязвимо положение – което не разбира свойството или значението на извършеното.

- **чл. 150** – създава се нова ал. 2 (в съответствие с [чл. 4, т. 7 от Директивата](#)), за да се обхванат случаите, при които пострадалите са непълнолетни лица, занимаващи се с проституция. Също така се създава нова редакция на ал. 2, която става ал. 3, като текстът е съобразен с [чл. 3, параграф 5 „ii“ от Директивата](#).

- **чл. 151** – създава се нова ал. 2 (т. 3), с която се въвежда като квалифициращо обстоятелството на [чл. 9, буква „в“ от Директивата](#), когато деянието е извършено от две или повече лица. С новата ал. 2 (т. 2) се въвежда и изискването на [чл. 4, параграф 7 от Директивата](#). Съобразно се предлага и определяне на съответния размер на наказанието на извършителите.

- **чл. 152** – в съответствие с [чл. 4, параграф 7 от Директивата](#) се допълва ал. 2, като се създава нова т. 2, с която се допълва наказването, когато изнасилената не е навършила осемнадесет години и се намира в условията на проституция.

- **чл. 154а**, като текстът на ал. 1 се редактира в съответствие с [чл. 4, параграф 7 от Директивата](#). Инкриминира се извършването на сексуално действие с дете (блудствени действия или съвкупления) в условията на проституция, като отпада изискването за даване или обещаване на облага на пострадалия, каквото е и изричното изискване на Директивата. Създава се и нова ал. 2, с която се въвеждат квалифициращите обстоятелства по [чл. 9, букви „в“ и „д“ от Директивата](#), т.е. в случаите, когато деянието е извършено повторно или престъплението е извършено от две или повече лица. Предложен е и съответният размер на наказанието.

- **чл. 155а** се привежда в съответствие с [чл. 6, параграф 1 от Директивата](#), като с ал. 2 се инкриминира установяването на контакт с лице, навършило 14-годишна възраст, с цел извършване на блудствено действие, съвкупление, полово сношение, за създаване на порнографски материал или за участие в порнографско представление. Прецизира се редакцията на ал. 1 на чл. 155а, включително с оглед разграничаването ѝ с деянието по новата ал. 2, както и предвид необходимостта от криминализиране на всички случаи на събиране или предоставяне от извършителя на информация за лице, ненавършило 18-годишна възраст, за да се установи контакт с него за извършване на блудствено действие, съвкупление, полово сношение, проституция, за създаване на порнографски материал или за участие в порнографско представление. Предложено е съответното наказание, като се предвижда минимален и максимален срок на наказанието с оглед на конкретната тежест на деянието.

- **чл. 155б** – привежда се в съответствие с [чл. 3, параграфи 2 и 3 от Директивата](#), както и с оглед на необходимостта от въвеждане на някои от предвидените в чл. 9 от Директивата квалифициращи обстоятелства - тези по букви „а”, „б”, „в” и „д”. Редакцията на ал. 1 инкриминира склоняването на дете под 14-годишна възраст да участва или да наблюдава действителни, виртуални или симулирани сексуални действия, като и увеличен размера на наказанието и е премахната възможността за налагане на наказание „пробация“ – в съответствие с предвидените в чл. 3, параграфи 2 и 3 размери на наказанията за това престъпление. Създадена е нова ал. 2, инкриминираща извършването на деянието по ал. 1 чрез употреба на сила или заплашване, или чрез използване на положение на зависимост или надзор, от две или повече лица, сговорили се предварително, или когато деянието е извършено повторно (предвид изискването [на чл. 9, букви „а”, „б”, „в” и „д”](#) от Директивата).

- **чл. 155в, нов-** в съответствие с [чл. 3, параграф 6 от Директивата](#), уреждащ хипотезата на склоняване на непълнолетно лице чрез употреба на сила или заплашване, или чрез използване на положение на зависимост или надзор, да участва в действително, виртуално или симулирано сексуално действие.

- **чл. 157**, инкриминиращ престъпни сексуални действия между лица от същия пол, се изменя в съответствие с изискванията на [чл. 4, параграф 7](#) и [чл. 9, букви „в”](#) - „е” от Директивата.

- **чл. 158а**, се изменя така че да въвежда по-прецизно и пълно изискванията на [чл. 4, параграфи 2 и 3 от Директивата](#), предвиждащ наказателна отговорност за случаите на: набиране, подпомагане или използване на лице, ненавършило 18-годишна възраст, или група от такива лица да участва в порнографско представление; принуждаване на лице, ненавършило 18-годишна възраст, или група от такива лица да участва в порнографско представление; извършването на предходните деяния по отношение на лице, ненавършило 14-годишна възраст, както и на случаите, когато от горепосочените деяния е получена имотна облага. С ал. 5 се инкриминира наблюдаването на порнографско представление, в което участва лице, ненавършило 18-годишна възраст, в съответствие с [чл. 4, параграф 4 от Директивата](#).

- **чл. 158б** – нов, съобразно изискването на [чл. 10 от Директивата](#), предвиждащ въвеждането на правна възможност на извършителя на престъпления по чл. 149-157 или чл. 158а да се налага наказание лишаване от право да се заема определена държавна или

обществена длъжност или наказание лишаване от право да се упражнява определена професия или дейност.

- **чл. 159** –изм. и доп. в съответствие с [чл. 5](#) и [9 от Директивата](#). Алинея 4 на чл. 159 се изменя с оглед на пълно съответствие с [чл. 9, букви „в” и „д” от Директивата](#), в ал. 2 и 6 думите „интернет“ и „компютърна система“ се заменят с „информационна или съобщителна технология“, за да бъдат обхванати правилно и точно всички възможни технологии, посредством които могат да бъдат извършени предвидените в цитираните алинеи деяния. Предложено е и създаване на нова ал. 7, с която се инкриминира съзнателното осъществяване на достъп чрез информационна или съобщителна технология до порнографски материал, за създаването на който е използвано лице, ненавършило 18-годишна възраст, или лице, което изглежда като такова. Създаването и редакцията на новата ал. 7 са в пълно съответствие с [чл. 5, параграф 3 от Директивата](#). На следващо място, с оглед въвеждане на изискването на чл. 10 от Директивата се предлага и създаването на нова ал. 8, предвиждаща възможност за съда да наложи и лишаване от право по [чл. 37, ал. 1, т. 6](#) или [7 от НК](#) заедно със съответното наказание по предходните алинеи в зависимост от конкретното извършено деяние.

- **чл. 188** –изм. в съответствие с [чл. 4, параграф 6](#), [чл. 9](#) и [чл. 10, параграф 1](#) от Директивата с цел осигуряване на нормалното нравствено възпитание и полово развитие на децата посредством невъвличането им в проституция. В допълнение - досегашната ал. 2 на чл. 188 става ал. 3, като последната е изменена съобразно наличието на две отделни деяния – тези по ал. 1 и по ал. 2. С новата ал. 5 се предвижда възможност за съда да наложи на извършителя и лишаване от право по [чл. 37, ал. 1, т. 6](#) или [7 от НК](#).

С приемането на Закон за изменение и допълнение на **Наказателно-процесуалния кодекс** /НПК/, в сила от 5.11.2017г., обн. ДВ, бр.63/2017г., частично се въвеждат и изискванията на [Директива 2012/29/ЕС](#) на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на [Рамково решение 2001/220/ПВР](#) на Съвета (ОВ, L 315/57 от 14 ноември 2012 г.).

Така, с приетите нови разпоредби в НПК се предвиждат мерки за по-щадящ разпит на пълнолетен свидетел, който е със „специфични нужди от защита”, както и при разпит на малолетен и непълнолетен свидетел. За пръв път се дефинира понятието "Специфични нужди от защита", които по смисъла на §1 от Допълнителните разпоредби на ЗИД НПК са налице, когато е необходимо прилагане на допълнителни средства за защита от вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение, емоционално или психическо страдание, включително за запазване на достойнството на пострадалите по време на разпит. За установяването на специфичните нужди от защита на свидетел връзка с участието му в наказателното производство, може да се назначи и Експертиза, съгл. чл.144 ал.3 от НПК. Констатираме обаче, че на този етап съдилищата отказват да назначават експертиза, като няма разбиране на понятието „специфични нужди от защита”. А в случаите в които съда е допуснал такава, субект на изследването е пострадалото лице, което се подлага на поредната експертиза. Затова и считаме, че това законово разрешение не е най-ефективно.

Отчитаме обаче желанието на законодателя да въведе ново положение по отношение на разпита на свидетел със специфични нужди от защита, както и на малолетен и непълнолетен свидетел. Така, съгл. чл. 139, ал.10 от НПК, „*Разпит на свидетел със специфични нужди от защита се провежда при вземане на мерки за избягване на контакт с обвиняемия, включително чрез видеоконференция или телефонна конференция, в съответствие с разпоредбите на този кодекс.*” А съгласно чл. 140 ал.5 от НПК, „*Разпит на малолетен и непълнолетен свидетел в страната може да се извърши при вземане на мерки за избягване на контакт с обвиняемия, включително в специално оборудвани помещения или чрез видеоконференция*”.

В Чл. 280, ал.6 от НПК е предвидено „*Малолетен свидетел или свидетел със специфични нужди от защита, който е бил разпитан в наказателното производство, се разпитва отново само когато показанията му не могат да се прочетат при условията и по реда на [чл. 281](#) или новият разпит е от изключително значение за разкриване на истината. Разпитът се провежда при вземане на мерки за избягване на контакт с подсъдимия, включително в специално оборудвани помещения.*” Както и съгл. **Чл. 281. (1)**, показанията на свидетел, дадени по същото дело пред съдия в досъдебното производство или пред друг състав на съда, се прочитат, когато:....т.б. *свидетелят е малолетен или със специфични нужди от защита и при разпита му са присъствали обвиняемият и неговият защитник.*

С въвеждането на горесцитираните промени в НПК може да се избягва вторичната виктамизация на пострадалите от насилие, като се предприемат мерки в хода на наказателното производство да се избягва непосредствения контакт с лицето, упражнило насилие. Също така, когато пострадалото лице се разпитва в качеството му на свидетел, или когато свидетеля е малолетно дете, може разпитите да се сведат до минимум пъти, в хода на досъдебното производство, като в съдебното такова само се прочитат. Това може да стане при условия, че показанията на свидетеля са дадени по същото дело пред съдия в досъдебното производство или пред друг състав на съда, както и при разпита му са присъствали обвиняемия и неговия защитник.

Предложената уредба по отношение на малолетните и непълнолетните пострадали като специфична уязвима категория лица е в съответствие със стандартите в [глава четвърта от Директива 2012/29/ЕС](#) и с изискванията на [чл. 9, § 2](#) и [чл. 15 от Директива 2011/36/ЕС](#) на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 г. относно предотвратяване и борбата с трафика на хора и защита на жертвите от него и за замяна на [Рамково решение 2002/629 ПВР](#) и на Съвета ([Директива 2011/36/ЕС](#)). С изменението в [чл. 140, ал. 5 от НПК](#), разпитът на малолетен и непълнолетен свидетел **може да се извършва** при вземане на мерки за избягване на контакт с обвиняемия, в специално оборудвани помещения или чрез видеоконференция, която в досъдебното производство се провежда в присъствие на съдия. Разпоредбите на [чл. 280, ал. 6](#) и [чл. 281, ал. 1, т. 6 от НПК](#) са относими към правилата за разпит на малолетен свидетел, независимо дали той има специфични нужди от защита.

Посочените по-горе изменения и допълнения на Наказателния кодекс и Наказателно-процесуалния кодекс, са безспорен напредък относно привеждането на законодателството ни в съответствие с Конвенцията Ланзароте, [Директива 2011/99/ЕС](#) и [Директива 2012/29/ЕС](#). Има обаче някои пропуски в българското законодателство, **при констатирането на които няма пълна трансформация на посочените международни актове.**

Констатираме и факта, че все още **не е осигурена ефективна защита на децата жертви и свидетели на сексуално насилие**, не е осигурена бърза и ефективна защита на децата **срещу сексуално насилие**, въпреки съществуващи законови разпоредби, като:

- Не се предвижда срокът на давност за започване на преследване по обвинение за престъпленията, свързани със сексуалното насилие над дете да продължи да тече достатъчно дълго, за да даде възможност за ефикасното започване на преследването, след като жертвата е навършила пълнолетие, и който срок да е съразмерен с тежестта на съответното престъпление.

- не се осигурява квалифицирана правна помощ и достатъчна защита на децата, пострадали от насилие;

- бавят се недопустимо и необосновано наказателните производствата, в които пострадалото лице е дете, както и същото се подлага на разпит без по достъпен начин да са му обяснени правата и правните последици от производството; Няма защитник, който да защитава правата на детето на най-ранен етап, още при подаването на сигнала;

- на пострадалото дете се налагат мъчителни процедури на експертизи и срещи с насилника /най-често при разпитите в досъдебното производство и в съдебна зала/;

- не се използват правомощията на институциите за защита на децата от насилие, като Отдел „Закрила на детето” не се уведомява когато дете, пострадало от сексуално насилие е участник в наказателно производство;

- органите на МВР не уведомяват отделите за „Закрила на детето” при сигнал за сексуално насилие на детето и за започнало досъдебно производство;

- не се идентифицират ясно многобройните форми на сексуално насилие над деца, не се идентифицират неговите жертви от страна на правоприлагащите, подпомагащите и правозащитни органи и организации;

- лекарите и лечебните заведения, които констатира насилие над дете в много редки случаи подават сигнали за насилието до органите на МВР, отдел „Закрила на детето”, правозащитни

организации и др., при което не се обезпечават доказателства, не се подкрепя пострадалото дете, не се консултира за правата му и т.н. на най-ранен етап от извършване на насилието;

- не се защитават достатъчно децата и особено момичетата станали жертва на различни форми на насилие в техните общности;

- няма специално оборудвани помещения или техника за видеоконференция, които да са на разположение на всеки съд, компетентен да разглежда дела, при които страна е дете, пострадало от сексуално насилие, или детето е свидетел на насилие;

- няма задължителност разпитът на малолетен и непълнолетен свидетел да се извършва при вземане на мерки за избягване на контакт с обвиняемия, в специално оборудвани помещения или чрез видеоконференция;

- няма квалификация и специализация на полицаи, прокурори, съдии, адвокати за работа със случаи на деца, жертва на сексуално насилие, както и няма специализирани отделения към съдилищата, които да разглеждат случаи с участието на деца, пострадали от насилие, в т.ч. сексуално насилие; сексуални престъпления срещу деца - изнасилване; извършване на блудствени действия; производство, притежание или разпространение на порнографски материали, за направата на които са използвани деца; детската проституция и др. А на места, където има проведени обучения за квалификация на специалисти, има текучество, поради което е необходимо да се провеждат системни обучения;

- няма държавна политика за изграждане на специализирани центрове за работа с пострадали от сексуално насилие, деца;

- няма ефективни програми или мерки за подкрепа на децата, пострадали от сексуално насилие, така че да се осигурява **реална подкрепа, реинтеграция и ресоциализация.**

Изготвил: адв. Марияна Евтимова

18.03.2018 г.